

Geliş : 18.03.2024
Revizyon : 20.04.2024
Kabul : 11.07.2024

□ **Jenaidullah Batur**

Beijing University of Technology, China

□ **Mashhodullah Batoor**

Takhar University, Afghanistan

□ **Lina Gol Batur**

Kız Lisesi

□ **Sebghatullah Mudaber**

Beijing University of Technology, China

**The Effect of Persian on the Language and Life of
Uzbek Turks Living in Khoja Bahaiddin District
of Tahar Province of Afghanistan**

Abstract

Those who call the age we live in the "information age" argue that nations communicate with each other correctly and healthily by using information. The importance of language and the language of education in the transfer and development of knowledge cannot be ignored. Language and tradition are very important for the development and growth of a society. People express their self-identity, cultural ties, and aspirations through their language. Recently, language has emerged as a very curious research topic. Rich languages such as Turkish have changed throughout history, resulting in the emergence of new Turkic dialects. In this context, education in the mother tongue will create a society that is committed to its traditions and will enable the individuals of that society to develop faster and more effectively. There is evidence in the literature that children who are taught in their mother tongue learn more quickly than those who are not taught in their mother tongue. It is possible to see with the naked eye how painful and difficult this situation is in a country like Afghanistan. This research focuses on the Khoja Bahaiddin district of Tahar province of South Turkestan, where Turkic tribes live densely in Afghanistan, the status, speaking style, writing, and reading of Uzbek Turkish in the district; the influence and pressure of other languages, especially Persian, on Uzbek, and the analysis of the problems arising from this interaction, and finally, what kind of society these problems create, and at the same time, effective and easy strategies to overcome these problems are investigated.

Key words: Uzbek Turkish, Afghanistan, Takhar, Education, Mother Language

Afganistan'ın Tahar İli Hoca Bahauddin İlçesinde Yaşayan Özbek Türklerinin Dil ve Yaşamına Farsçanın Etkisi

Öz

Yaşadığımız çağı "bilgi çağı" olarak adlandıranlar, ulusların bilgiyi kullanarak birbirleriyle doğru ve sağlıklı bir şekilde iletişim kurduklarını ileri sürmektedirler. Bilginin aktarılması ve geliştirilmesinde dilin ve eğitim dilinin önemi göz ardı edilemez. Toplumun gelişmesi ve büyümesi için o toplumdaki dil ve gelenek oldukça önemlidir. İnsanlar öz kimliklerini, kültürel bağlarını ve isteklerini dilleri ile beyan etmektedirler. Son zamanlarda dil konusu çok merak edilen bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkçe gibi zengin diller ise tarih boyunca değişime uğramış ve sonuç olarak yeni Türk lehçeler ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda ana dil ile eğitim, geleneklerine bağlı bir toplum yaratarak o toplumun bireylerinin daha hızlı ve etkili bir biçimde gelişmelerini sağlayacaktır. Literatürde ana dillerinde eğitim alan çocukların ana dilleri ile eğitim almaya göre daha çabuk öğrenmesi ile ilgili kanıtlar bulunmaktadır. Bu durumun ne denli acılı ve zor olduğunu Afganistan gibi bir ülkede çıplak bir göz ile görmek mümkündür. Bu çalışmada, Afganistan'da Türk boylarının yoğun yaşadığı Güney Türkistan'ın Tahar ilinin Hoca Bahauddin ilçesi ele alınarak ilçedeki Özbek Türkçesinin durumu, konuşma tarzı, yazımı ve okunması; başka dillerin -özellikle Farsçanın- Özbekçe üzerindeki etkisi, baskısı ve bu etkileşimden doğan sorunların analizi ve son olarak bu sorunların nasıl bir toplum yarattığı araştırılmış, aynı zamanda bu sorunları aşmak için etkili ve kolay stratejiler önerilmiştir.

Anahtar sözcükler: Özbek Türkçesi, Afganistan, Tahar, Eğitim, Ana Dil

Giriş

Türkçe dilinin zengin ve özgün bir dil olarak varlığını sürdürmesi için dilin korunması ve geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır (Lewis, 1999). Bu nedenle Türkçenin diğer dillerden etkilenmesi kaçınılmaz olsa da Türkçe sözcüklerin kullanımının teşvik edilmesi gerekmektedir. Özellikle, Türkçenin diğer dillerden aldığı sözcüklerin sıklıkla kullanımı, dilin özgünlüğünü ve bütünlüğünü bozabilir (Delican, 2021). Dolayısıyla Türkçe karşılığı olan sözcüklerin kullanımı teşvik edilmelidir. Öğrencilerin doğru ve özgün Türkçe kullanımı konusunda bilinçlendirilmesi, dilin korunması açısından büyük önem taşımaktadır. Türkçe sözcüklerin yetersiz kaldığı durumlarda, diğer Türkçe kökenli dillerden alınabilecek sözcüklerin kullanımı dilin zenginleştirilmesi açısından daha uygun olmakla birlikte dilin özüne dönmesini ve birbirine yakın olan dillerin ilişkilerini pekiştirecektir. Örneğin, Türkiye'de "manav" olarak adlandırılan meyve ve sebze satıcısı, Azerbaycan'da "tükəndi" olarak adlandırılır. Bu gibi durumlarda, Türkçe sözcüklerin kullanımı tercih edilse de diğer Türk dillerinden alınan sözcüklerin de kullanımı dilin zenginleştirilmesi açısından önemlidir.

Türkçenin farklı lehçelerinde kullanılan sözcüklerin de dilin zenginleştirilmesinde önemi büyüktür. Örneğin, Türkiye'de "soğan" olarak bilinen sebze, bazı Türk lehçelerinde "pırasa", Özbek Türkçesinde de "piyaz veya sugan" olarak adlandırılır. Bu gibi çeşitli kullanım biçimleri dilin gelişmesini sağlayarak dilin zenginliğini artırır. Türkçenin özgünlüğünün korunması ve dilin zenginleştirilmesi, dilin kültür ve edebiyat alanları için önemli olduğu gibi farklı coğrafyalarda yaşam süren Türk dünyasının yakınlaşmasına da büyük katkı sağlar. Dünya dilleri arasında Türk dili en eski ve en zengin dillerden olup Türk halkları tarafından tarihin derinliklerinde geliştirildiği belgelenmiştir (Mussakhojyeva, 2023; Tamir, 2014). Türk dili, binlerce yıllık tarihi boyunca pek çok farklı coğrafyada yaşayan Türk toplulukları tarafından kullanılmıştır. Bu topluluklar, farklı

diller, köketler (kültürler) ve gelenekler ile etkileşime girerek Türk dilinin zenginleşmesine katkıda bulunmuşlardır (Zengin, 2017). Türk dili, çeşitli lehçelere ayrılmıştır. Bu lehçeler, farklı Türk toplulukları tarafından kullanılmaktadır. Örneğin, Türkiye'de konuşulan Türkçe, Azerbaycan Türkçesi, Özbek Türkçesi, Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi gibi farklı Türk dili lehçeleri vardır (Yeshpanov 2023; Johanson, 2021) Grafik 1.1. de gösterildiği gibi her lehçenin kendine özgü sözcükleri, dil yapıları ve gramer özellikleri vardır (Altun, 2019; Koraş, 2014).

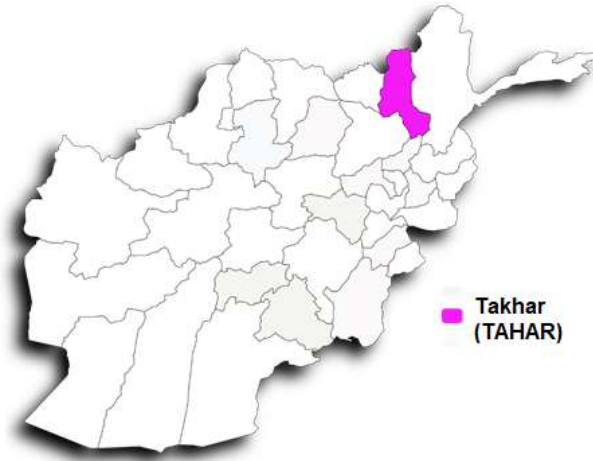
Türkçe				
Bolgar	Kuzey	Güney	Doğu	Batı
Çuvaş	Altai	Tatar	Ainu	Karakalpak
	Dolgan	Kaşkay	Çağtai	Kazak
	Karakaş	Karakaş	İli Türkçe	Kyrgız
	Khakas	Salar	Uygur	Nogai
	Shor	Azerbaycan	Özbek	Karaçay Balkar
	Tuva	Türkçe		Karaim
	Yakut	Türkmen		Karımchak
		Gagavuz		Bashkort
		Horasan Türkçesi		Chulyın
		Salçuk		Tatar

Grafik 1. 1: Türk dilleri arasında Özbek Türkçesinin konumu.

Türk dili, Türk kökenli halkların tarihinin eski dönemlerine dayanan bir dildir ve Türk kültürüne ait çok sayıda sözcük ve deyim içermektedir. Bu da Türk kültürünün zenginliğini yansıtmaktadır. Ancak günümüzde, Türkçede yabancı dillerden alınan sözcüklerin kullanımı oldukça yaygınlaşarak Türkçenin özgün yapısının korunması açısından bazı sorunlar doğurmuştur. Bu sorunlar farklı coğrafyalarda yaşayan Türklerin günlük konuşmasına da yansımıştır. Öte yandan, Türkçenin zenginliği, sözcük çeşitliliğinin artmasını sağlayarak, Türk kültürüne renk katmakla birlikte diğer komşu dillere de etki etmiştir (Doerfer, 1959). Bu konuda Afganistan'da konuşulan Özbekçede Arapça ve Farsçanın yaygın olarak kullanılması ve Tacikistan'da konuşulan Farsçada Özbekçenin yaygın olarak kullanılması örnek olarak verilebilir (Şahin, 2016).

Odunkıran bir araştırmada, çağdaş Türk lehçeleri arasında kuvvetli mazisi ve tesir sahası ile öne çıkan Özbek Türkçesi ve edebiyatının dikkatle incelenmesinin gerekli olduğunu vurgulamıştır (Odunkıran, 2015). Afganistan'daki Özbek Türkleri, çoğunlukla Afganistan'ın Güney Türkistan olarak adlandırılan bölgesinde yaşamaktadırlar. Özbek ve Türkmen Türkleri bu toprakların eski hâkimlerinden olup Türk dünyasının zengin kültürel mirasına sahiptir (Darawgar, 2020). Ancak, Arap alfabesi kullanımının yaygın olması, Özbek Türklerinin Türk dünyasındaki diğer topluluklarla iletişimini kısıtlamıştır. Latin ve Kiril alfabelerinin kullanımı ve kaynakların çoğunun bu alfabeler ile yazılı ve çevrili olması, Özbek Türklerinin kendi kültürel mirasına daha yakın

olmalarını sağlar. Özbek Türklerinin Türk dünyasındaki diğer topluluklarla etkileşimlerinin artırılması için Arap alfabesi kullanımına alternatif çözümler üretilmelidir. Üretilen çözümler kapsamında, Özbek Türkleri kendi kültürel değerlerinden uzaklaşmadan Türk dünyasına daha aktif ve etkili bir biçimde katılacaktır. Afganistan'da yaşayan Özbek Türklerinin ana dilde eğitim olanağı olmadığından dolayı bu coğrafyada yaşayan Türklerin kabul edilen bir yazım şekli bulunmamaktadır. Günlük yazıda kullanılan Arap alfabesi Özbek Türkçesinin seslerini tam olarak karşılamadığı için dil ve ses yapısının bozulmasına sebep olmaktadır. Bu bozulmalar zamanla dil ve ses yapısının değişime uğramasına ve bu bölgede yaşayan Özbek Türklerinin yabancı sözcükler kullanmasına ve daha da önemlisi Türkçe sözcüklerin kullanılmamasına ve unutulmasına neden olmaktadır. Günümüzde bölgede yaşayan Özbek Türkleri ana dilleri olan Özbek Türkçesini yazamıyor, yazmaktan da çekiniyorlar. Örnek olarak Güney Türkistan'da en yaygın olarak kullanılan sosyal medya aracına (Facebook) baktığımızda paylaşım yapan Özbek Türklerinin pek çoğu ana dilleri olmayan Farsça yazıyorlar. Toplumda ortak bir dil kullanılmadığı takdirde Özbekçe ölü bir dil olarak raflara kaldırılacaktır. Araştırma sırasında bu denli önemli konu ile ilgili literatürde etkili ve kapsamlı bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu boşluğu doldurmak için sağlıklı ve gerçeği yansıtan bilgilerin verilmesi ve yazılması büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla Afganistan'da yaşayan Türklerin yaşam ve medeniyetinin öz dillerinde yazı yazamamalarından dolayı yaygın olarak kullanılan Farsçanın etkisi altında kaldığını görmekteyiz. Örnek olarak bölgede yaşayan Özbek Türklerinin telefon numaralarını Özbekçe ile söyleyememesini verebiliriz. Bu sorunların yanı sıra ortak ve kabul edilmiş bir yazım kuralı olmadığından genel olarak halk yazı yazmakta ve okumakta zorlanmış, hatta ana dilinde okuma ve yazmaktan vazgeçmiştir. Bu çalışmada, şekil 1.1 de gösterildiği gibi Tahar ilinin ilçelerinden olan Hoca Bahauddin ilçesinde yaşayan Özbek Türklerinin diline etki eden sebepler araştırılmış ve öneriler sunulmuştur.

Şekil 1. 1. Afganistan haritasında Tahar'ın konumu.

Şekilde gösterildiği gibi Tahar (İngilizce Takhar, Arapça تخار) Badahşan, Pencşer, Bağlan, Kunduz ve Amuderya sınır olarak Tacikistan'ın ortasında konumlanmıştır. Hoca Bahauddin ilçesi de Amuderya'nın kenarında yer almaktadır. Araştırmanın giriş kısmında bahsedilen konular temel alınarak, coğrafi olarak yakın ama farklı bir dil olan Farsçanın Hoca Bahauddin ilçesinde yaşamlarını sürdüren Özbek Türklerinin dil ve köketlerine (kültür) nasıl bir etki yarattığı ve bu etkinin nasıl bir değişim ve gerilemeye sebep olduğu ele alınmıştır. Kapsamlı bir araştırma sonrası yapıcı önerilere yer verilmiştir.

Araştırma Tekniği

Bu araştırma anket şeklinde olup soru ve sohbet şeklinde veri toplandıktan sonra katılımcıların sağladığı yorumlar ve cevaplar analiz edilmiştir. Bu çalışmada 5 tane kilit soru sorulup katılımcıların yorumları toplanmıştır. Bu çalışmaya 20-40 yaş arası genç kesim olmak üzere 200 (iki yüz) kişi katılım sağlamıştır. Katılımcıların tümü Güney Türkistan'ın (Afganistan'ın kuzeyinde konumlanan) Tahar ili Hoca Bahaiddin ilçesinin yerlileri olup Özbek Türk boyundandır. Araştırmaya katılan katılımcılara konu ilk önce bireysel olarak anlatılmış ve konunun önemi vurgulanarak katılımları sağlanmıştır. Son olarak yazılı bir belgeye rastlanmadığından dolayı bölgede yaşayan ve kişilerden olan Khal Mohammad ve Bahramuddin Beyefendi'nin (Ek bilgi Görüntü 1.) yaşamı ve yorumlarına yer verilmiştir. Araştırmaya yorumları ve bilgileriyle katkı sağlayan beyefendilerin resim ve bilgileri ek bilgiler şeklinde makalenin sonunda verilmiştir.

Katılımcıların 65'i kadın kalan 135'i ise erkektir. Kadınların sayısının daha az olmasının sebepleri şunlardır: Adı geçen ilçede eğitimli kadın sayısı erkeklere nazaran daha az olup Afganistan'da son değişimden sonra kadınların iş ve eğitimden uzaklaştırılması araştırmanın en zor kısımlarından birini oluşturmaktadır. Kadınların toplumda sadece evlerde olduğundan, düğün ve aile içi etkinlikler dışında evde vakit geçirdiklerinden dolayı veri toplama işlemi beklendiğinden daha uzun sürmüştür. Anket sözel olarak sorulup verilen cevaplara göre 1-10 arası puanlama sistemi gerçekleştirilmiştir. Sonra el ile yazılan veriler toplanıp bilgisayar ortamında excel dosyasına aktarılarak analiz edilmiştir.

Araştırma ve Veri Analiz Süresi

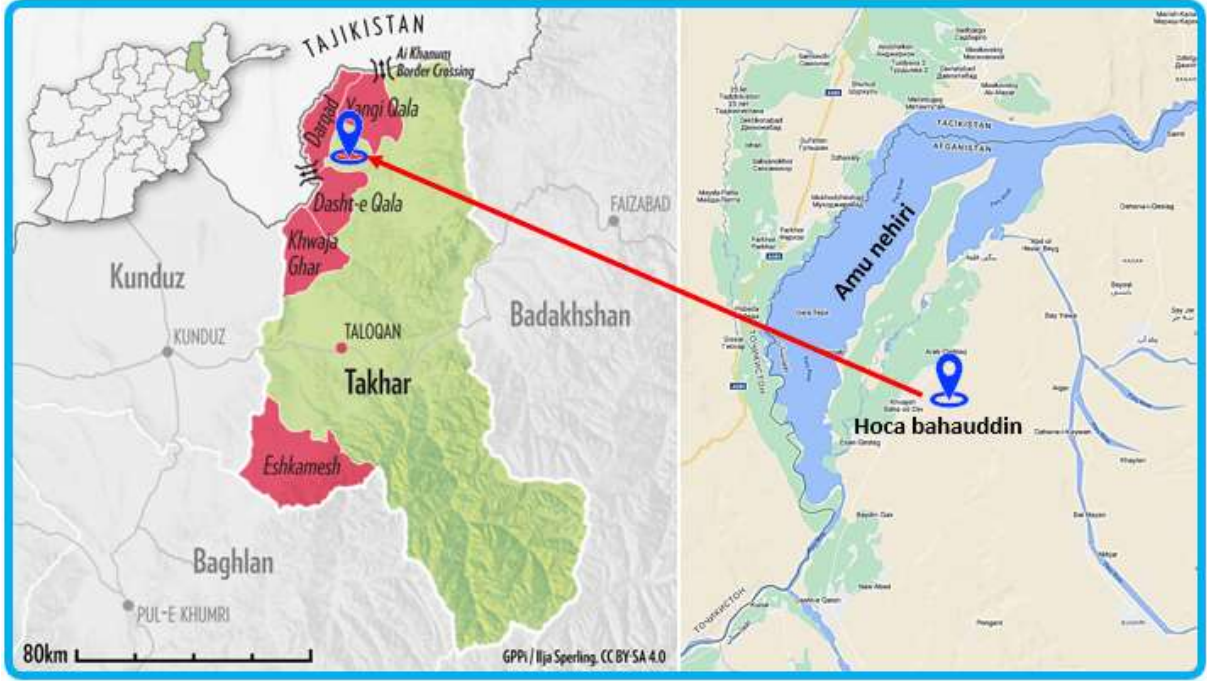
Araştırma fikri bir aylık bir süre zarfında saha araştırmacıları ile paylaşılmıştır. Gerçekleştirme imkânları düşünüldükten sonra araştırma malzemeleri alınıp araştırma taslağı 45 günden sonra başlamıştır. Ülkedeki son durum araştırmayı etkileyerek ertelenmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla veri toplama süreci beklenenden daha uzun sürmüştür. Bu makalede yer verilen bilgi ve veriler sahadan toplandıktan sonra ilk önce araştırmacılar tarafından bireysel olarak işlenip daha sonra toplanılan veriler ve alınan cevaplar cinsiyet ayırmaksızın toplu bir şekilde değerlendirilmiştir. Toplanan veriler, yazarlar arasında 4 ayrı oturum şeklinde 45 dakikalık süre ve 10 gün ara ile tartışılıp sonuçlandırılmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada ulaşılması amaçlanan hedefler başta bilgilendirme, sorun analizi, Türk dünyasının birbirinden haberdar olması, doğru bilgi sağlamak ve bu soruna bir çözüm üretilmesidir. Bu hedefin yanı sıra araştırma tamamlandıktan sonra, toplumun nasıl bir belirsizlik ve zorluk içinde olduğunun kavranmasına yardımcı olacağını düşünüyoruz. En önemlisi dilde, işte ve düşüncede birlik sağlamak hedeflenmiştir (Bay, 2017).

Konu Aldığımız İlçenin Yerleşim Durumu

Hoca Bahaiddin ilçesi Güney Türkistan'ın Katagan (Şahin, 2016) bölgesinde bulunan Kökçe nehrinin çevresindeki Deşti Kala, Rustaq, Yengi Kala, Çahab, Darqad ve Hoca Gar (Hoca İlgar) ilçelerinin en orta noktasında konumlanan ilçedir Şekil. 4. 1. ve Görüntü 4. 2. Bu nedenle yakın zamanda ilçe olmasına rağmen orta bir konumda olduğu için hızlı bir şekilde gelişmiş ve adı geçen ilçelere göre en çok göç alan ilçedir.

Şekil 4. 1. Hoca Bahauddin ilçesinin haritadaki konumu.

İlçenin Sosyo-Kültürel Durumu

Bu ilçede göç edenlerin arasında Tajikler komşu ilçelerden olan Rustaq, Çahab ve illerden göç etmişlerdir. Hoca Bahauddin bol miktarda araziye sahip olup bölgenin en büyük ormanına yataklık etmektedir. Bu kadar önemli bir konumda olmasına rağmen ilçeyi yan ilçelere ve il merkezine bağlayan tek bir asfalt yol yoktur.

Görüntü 4.2. Hoca Bahauddin ilçesine ait görüntüler.

Yerel halk genelde çiftçilik ve hayvancılık ile yaşamını sürdürürken yeni göç edenler şehirde küçük çaplı ticaret ile hayat geçirmektedir. 2015 yılına kadar şehir merkezinde biri erkek lisesi diğeri kız lisesi olmak üzere iki lise bulunmaktaydı. Devlet okulunun yanında Imam Abu Henife adında bir dini medrese de bulunmaktadır. Bu okullar ve yeni kurulan okulların hepsinin eğitim dili Farsçadır.

Çocuklar okula gitmeden önce camiye gidip Arap harflerini öğreniyorlar sonra okulda öğrendikleri Arapça harfler ile Farsça okuma yazma matematik öğrenmeye çalışıyorlar. Yukarıdaki görüntüde (4.2.) şehir merkezi ve ormanlığa giden arazi gösterilmiştir. Aynı zamanda adı geçen ilçede dil konusunda resmi ya da özel olarak bilgilendirme, kültür inceleme-araştırma çalışmaları, dergi ya da dernekler bulunmamaktadır. Dolayısıyla kimlik, dil ve kültür gibi konularda halk bilgilendirilmemiş sadece yöresel olarak kültürlerini yaşamaktadırlar.

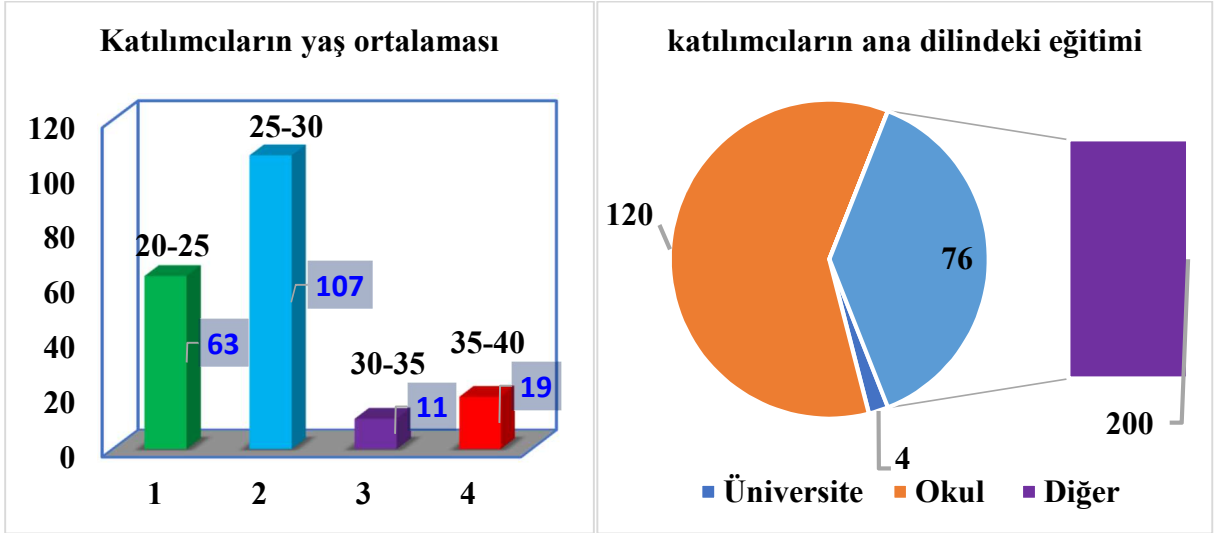
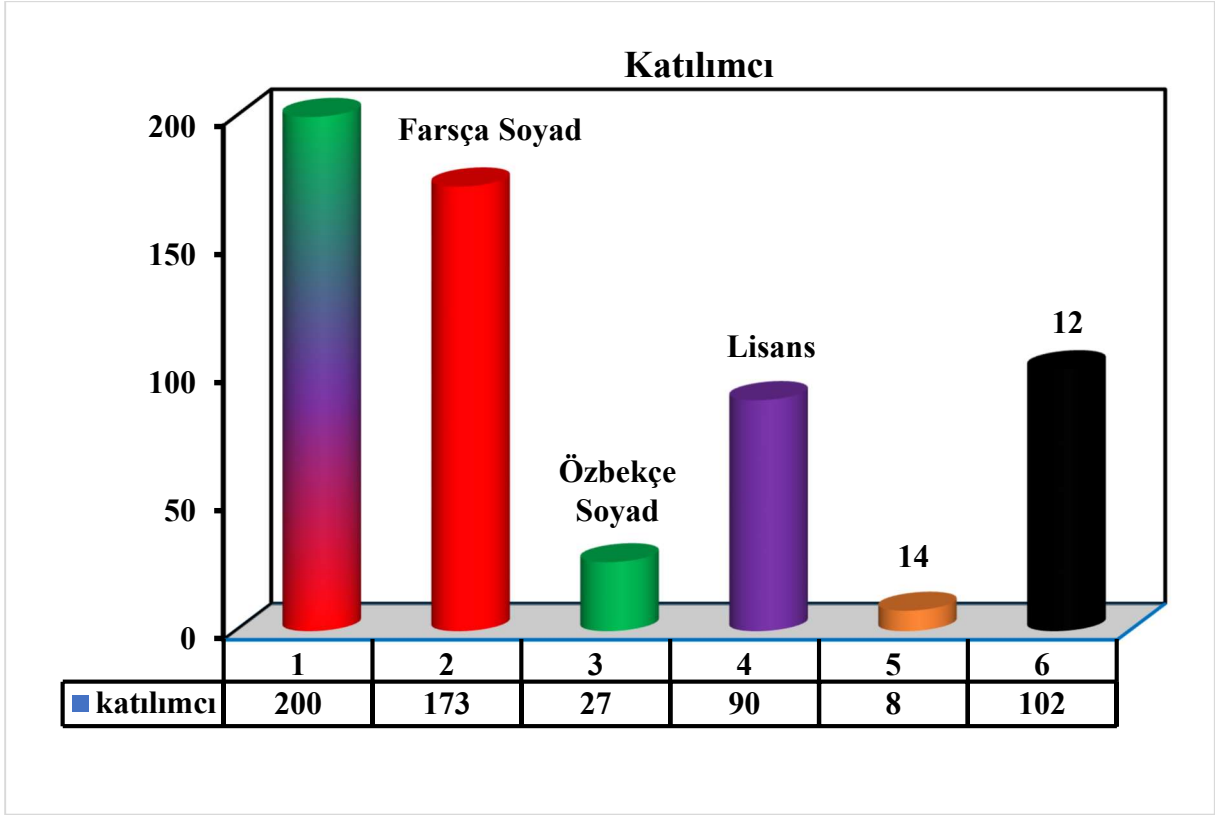
Kullanılan Alfabenin Ses Üzerindeki Etkisi

Farsçanın etkisini daha çocuk yaşta görmek mümkündür. Özbek Türklerinin evde öğrendiği dil ve ses tonu, okul ve toplumda öğretilen dil ile örtüşmediğinden dolayı ses tonunda bozulma meydana gelmektedir (Dursunoğlu, 2014). Evdeki baskı okuldaki kadar olmadığından çocuk konuşma becerisini Farsça ve Arapça seslere göre geliştirmeye başlamaktadır ki bu durum evdeki günlük konuşmasını da etkilemektedir. Dil yapısının bozulmasının ilk adımları bu noktadan başlıyor. Şekil 4.3. de çocukların küçük yaşta okula gitmeden önce öğrendikleri Arap alfabesi, öğrenmeye çalıştığı alfabe ve Türkçe ses karşılığı gösterilmiştir.

HARFLER							
ا	ب	ت	ث	ج	چ	ح	خ
الف	باء	تاء	ثاء	جيم	چيم	حاء	حاء
'alif	bā'	tā'	ṯā'	ǧīm	čīm	ḥā'	ḥā'
(a)	b	t	ṯ	ǧ	č	ḥ	ḥ
[ʔ]	[b]	[t]	[ṯ]	[dʒ]	[tʃ]	[h]	[x-ç]
ز	س	ش	ص	ض	ظ	ط	ظ
زاي	سين	شین	صاد	ضاد	ظاء	طاء	ظاء
zāy	sīn	šīn	ṣād	ḍād	ẓā'	ṭā'	ẓā'
z	s	š	ṣ	ḍ	ẓ	ṭ	ẓ
[z]	[s]	[ʃ]	[sʰ]	[dʒ]	[dʒ]	[tʃ]	[dʒ]
ق	ك	ل	م	ن	و	ه	و
قاف	كاف	لام	ميم	نون	واو	هاء	واو
qāf	kāf	lām	mīm	nūn	wāw	ḥā'	wāw
q	k	l	m	n	y	h	w
[q]	[k]	[l-ɫ]	[m]	[n]	[j]	[h]	[w]
ع	غ	ف	ق	ك	گ	گ	گ
ع	غ	ف	ق	ك	گ	گ	گ
[ʕ]	[ɣ~ʕ]	[f]	[q]	[k]	[g]	[g]	[g]
ي	ه	و	ن	م	ل	م	ل
همزة	ياء	واو	نون	ميم	لام	ميم	لام
hamza	yā'	wāw	nūn	mīm	lām	mīm	lām
	y	w	n	m	l	m	l
	[j]	[w]	[n]	[m]	[l-ɫ]	[m]	[l-ɫ]
ی	ه	و	ن	م	ل	م	ل
Ye	He	Vav	Nun	Mim	Lam	Mim	Lam

Şekil 4.3. Arapça harf ve Türkçedeki ses karşılığı.

Yukarıdaki resimde Arapça ve Farsçada kullanılan harfler gösterilmektedir. (Pe, Çe, Je ve Gef) Arapçada kullanılmamaktadır. Bu eğitim 4 ya da 5 yaşına kadar anne babasından duyduğu ses ile örtüşmemektedir. Şekil 4.3 de verilen görselde öğretilen Arapça harfler ve Türkçe ses karşılığını karşılaştırdığımızda konuşma ve ses bozukluğunun buradan kaynaklandığını görmekteyiz. Bunun nedeni günlük yaşamda sözde kullanılan (E, I, O, Ö, U ve Ü) seslerinin olmamasıdır. Bu harflerin fonetik sesi, anadan duyma sesleri ve sözcükleri ile örtüşmemektedir.

Şekil 4. 4. Katılımcıların genel eğitim düzeyleri ve kişisel ve bilgileri.

Bu nedenlerden dolayı katılımcılar özellikle eğitilmiş kesimden seçilmiştir. On ikinci sınıf (lise) kategorisine yerleştirilenlerin büyük bir kısmı okulu bitiren üniversite öğrencileridir. Dolayısıyla üniversite öğrencilerinin fikrini analiz ederek geleceğe dair bir fikir ortaya koymanın mümkün olduğunu düşünmekteyiz.

Şekil 4. 4.'de katılımcıların genel bilgisi ve eğitim seviyesi verilmiştir. Şekilde gösterildiği üzere katılımcı sayısı 200 kişi olup, soyad kullanımı yaygın olduktan sonra kendilerine soyad seçenlerin

173'ü Farsça, yalnız 27 katılımcının Özbekçe soyad seçtiğini görmekteyiz. Katılımcıların yaş ortalaması ise sırasıyla 20-25 yaş 63 kişi, 25-30 yaş 107 kişi, 30-35 yaş 11 kişi ve son olarak 35-40 yaş 19 kişi olarak kayıt edilmiştir. Katılımcıların eğitim seviyesine baktığımızda 4 kişi üniversite mezunu, 120 kişi okul mezunu olup (Üniversite son sınıfı da içermektedir) kalan 76 kişinin de çeşitli eğitim seviyelerine sahip olduğu kaydedilmiştir.

Grafikte görüldüğü gibi katılımcıların büyük bir kısmının eğitilmiş olduğunu ve aynı zamanda soyadlarını Farsça seçtiklerini anlıyoruz. Elbette bu seçimin farklı nedenleri vardır. Ancak en büyük nedenlerden biri eğitimin Farsça olmasıdır. Örneğin, konuşma sırasında soyadını neden Farsça seçtiği sorulduğunda büyük bir kesimi hiç fark etmediğini, bir kesim ise nedenini bilmediğini, Farslardan ya da tanınmış kişilerden taklit ettiğini, Özbek Türkçesinde güzel ve uygun bir soyadı bulamadığını beyan etmişlerdir. Bu durumun sebepleri olarak yeterli sayıda kaynak bulunmaması, toplumun öncülerinin de Farsça soyadı kullanması gibi etkenler sayılabilir.

Öte yandan bakıldığında eğitimin Farsça olmasından dolayı eğitilmiş kesimler Farsça konuşmaya özen gösterir ve bu da onların toplumda saygı görmelerini sağlamaktadır. Dolayısıyla ilçede eğitilmiş kesimler yeni nesil ve başka bireylere örnek olmaktadır. Bu kesimde ana dili eğitimi olmadığı için seçtikleri özgün ve yad sözcüklerden oluşan soyadları çocuklar tarafından da özenilerek seçilmektedir. Araştırma verileri özellikle dede adının yaygın olarak kullanıldığını göstermiştir. Kullanım şekli ise dedenin ilk adı ve sonunda bir (س) ye harfi yani Farsçada aitlik harfi olarak bilinen harfin kullanılması ile gösterilecektir. Örneğin: Qasemi (Qasim dede adı, i ise aitlik eki).

Komşu ülke olan Özbekistan ve Türk dünyasında kullanılan alfabenin değişimi ve bu alfabenin Afganistan Türkleri tarafından okunamaması yeni sorunlara yol açmaktadır. Orta Asya'da alfabe değişiminin dil üzerinde yarattığı etkileri aşağıdaki gibi yorumlayabiliriz

Dilin yazımı: Alfabe değişikliği, bir dilin yazım sistemini değiştirebilir. Bu da o dilin yazılı kaynaklarının okunması ve anlaşılması için okuma ve yazma becerilerini gerektirir. Yeni alfabenin benimsenmesi, öğrenilmesi ve kullanılması da zaman alacaktır. Bu zaman zarfında yeni bir şey öğrenmek yerine bilinen bilgileri başka bir yazı ile anlamak zaman kaybı olarak nitelendirilebilir.

Dilin ses bilgisi: Alfabe değişikliği, bir dilin ses bilgisini etkileyecektir. Örneğin, yeni bir alfabe, bazı harfleri veya heceleri temsil etmek için farklı semboller kullanabilir. Bu, telaffuz farklılıklarına neden olup bazı kelime ve ifadelerin anlamında değişikliklere yol açacaktır.

Dilin grameri: Alfabe değişikliği, bir dilin gramerini değiştirebilir. Örneğin, yeni bir alfabe, kelime çekimleri ve dil bilgisi kuralları gibi dil bilgisi unsurlarının işaretlenmesi için farklı semboller kullanabilir. Bu da, dilin yapısında değişikliklere neden olabilir.

Dilin kültürel bağları: Alfabe değişimi, bir dilin kültürel bağlarını da etkileyebilir. Örneğin, bir dilin eski alfabeti, o dilin tarihi ve kültürel kimliği ile sıkı bir şekilde bağlantılıdır. Yeni bir alfabe benimsemek, bu bağları koparmak veya değiştirmek anlamına gelebilir.

Dilin yayılması: Alfabe değişimi, bir dilin yayılması ve kullanımı üzerinde de etkili olacaktır. Yeni bir alfabe, bir dilin daha fazla insan tarafından okunup yazılmasına olanak tanıyabilir. Bu, dilin yayılmasına ve farklı bölgelerde konuşulan lehçelerin standart bir dil haline gelmesine yardımcı olabilir.

Sabit bir yazım kuralı olmayan bir dilin gelişmesi oldukça zordur. Kast edilen kural farklı kelimeler ile ifade etmek değil bir kelimenin farklı ses ile yazılmasıdır. Çünkü pek çok doğal dil, belli bir yazı kuralına bağlı olmadan gelişir ve kullanılır. Örneğin, İngilizcede bazı kelime ve ifadelerin yazımı için birden fazla seçenek vardır ve herhangi bir kesin kural yoktur. Bununla birlikte, bir yazı kuralı

veya yazım kılavuzunun olmaması, o dilin anlaşılması veya yazımı üzerinde bazı zorluklara yol açmıştır. Bu nedenle, bazı dillerin özellikle resmi veya akademik amaçlar için belirli bir yazım kılavuzuna veya standarda sahip olması gerekmektedir. Ancak, doğal olarak gelişen bir dilin, bu tür kılavuzlara bağlı kalmadan da var olabileceği unutulmamalıdır. Arap alfabesi, Türkçenin ses yapısına tam olarak uygun değildir. Arap alfabesi kullanılarak Türkçe yazarken, bazı Türkçe sesleri doğru bir şekilde ifade etmek oldukça zordur. Örneğin, Türkçede bulunan bazı ünlü harfler özellikle "ı" ve "ü" gibi harfler, Arap alfabesi ile tam olarak ifade edilemez. Bu nedenle, Arap alfabesi ile Türkçe yazarken, telaffuz veya yazım hataları yapılabilir. Örneğin, "ı" harfi yerine "a" harfi veya "ü" harfi yerine "u" harfi kullanılmaktadır. Bu hatalar, yazılan metnin okunmasını ve anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla, bu hataların önüne geçmek için öncelikle, Arap alfabesi ile Türkçe yazarken, Türkçenin özel seslerini ifade etmek için bazı ek semboller kullanılabilir. Örneğin, "ı" harfi yerine "ı" harfinin üzerine nokta konulabilir veya "ü" harfi için iki nokta konulabilir. Bu semboller, Türkçe seslerin doğru bir şekilde ifade edilmesine yardımcı olabilir. Ancak en kullanışlı olanı Türkçe yazımında kullanılan Latin alfabesidir. Hem kolay hem de ses bozukluğu düzelirken aynı zamanda Türk dünyasında daha hızlı ve etkili bir şekilde kaynaşma sağlanacaktır. Bu bağlamda, Türkçe yazarken, Türk Dil Kurumu tarafından belirlenen resmi yazım kurallarına uyulması da önemlidir. Bu kurallar, Türkçe seslerin doğru bir şekilde ifade edilmesi için özel olarak tasarlanmıştır. Arap alfabesi ile Türkçe yazarken, doğru telaffuz ve yazım kurallarına uygun bir eğitim almak da önemlidir. Bu eğitimler, doğru bir şekilde Türkçe yazma becerisini geliştirebilir ve dil bilgisi ve yazım kurallarına uygun bir şekilde yazmanıza yardımcı olacaktır. Anadolu Türkçesi ve Orta Asya Türkçesi, Türk dilinin farklı lehçeleri olmasına rağmen aynı yazı sistemini kullanabilirler. Ancak, bazı farklılıklar nedeniyle, Anadolu Türkçesi alfabesi, Orta Asya Türkçesinin bazı özelliklerini tam olarak ifade etmek için yeterli olmayabilir. Bu sorun dillerin kökü aynı olduğu için kolay bir şekilde bazı harfler örneğin (Q) harfi gibi yeniden katılarak çözülecektir. Örnek: Güneş açmadan önce kitap okuyorum. Güneş çıkmadan ilgeri kitap oqiman. (Özbek Türkçesi).

Afganistan'da Konuşulan Özbekçenin Genel Durumu

Afganistan'daki Özbek Türkçesi gibi Türk dilleri için Arap alfabesi kullanmak yaygın bir uygulamadır. Ancak, eğitim dili Farsça olduğundan, bu dilin yazım kuralları ve dil bilgisi kuralları yeterince öğretilmediği için yazım hataları meydana gelmiştir. Bu sorunu aşmak için, Özbek Türkçesinin doğru bir şekilde yazımını öğrenmek amacıyla özel bir öğretim programı oluşturulması gerekmektedir. Bu program kapsamında, öğrencilere hem dil bilgisi hem de yazım kuralları öğretilmesinin yanı sıra özellikleri de doğru bir şekilde vurgulanır. Ek olarak, öğrencilere doğru yazım ve dil bilgisi kurallarını takip etmeleri için bolca pratik yapma fırsatı verilmelidir. Afganistan'daki eğitim sisteminde Türk dillerine daha fazla önem verilmelidir. Türk dilleri için özel bir öğretim programı oluşturulmalı, Özbek Türkçesi ve diğer Türk dilleri için dil bilgisi ve yazım kurallarının doğru bir şekilde öğretildiği dersler eklenmelidir (Korkmazer, 2021) . Bu şekilde, Türk dilleri ve yazım kuralları konusunda doğru bir eğitim alacak olan öğrenciler, yazım hatalarını en aza indirebileceklerdir.

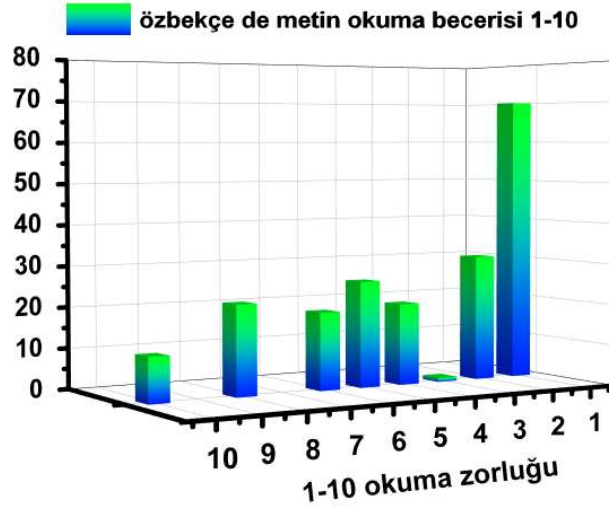
Bir dilin kullanıcılarının o dilin doğru kullanımı konusunda yeterli bilgiye sahip olmaması veya başka dillerden ödünç alınan kelimelerin ağırlıklı olarak kullanılması, o dilin yapısal özelliklerinin değişmesine yol açar. Özbek Türkçesinin Farsça eğitim aldığı için günlük konuşmalarında Farsça sözcükleri kullanmaları da benzer bir durumdur. Bu durum, Özbek Türkçesinin dil yapısının değişmesine ve Türkçenin orijinal özelliklerinin kaybolmasına neden olmaktadır. Yabancı kelimelerin ağırlıklı olarak kullanılması, Türkçenin kelime hazinesini zenginleştirebilir ancak dilin yapısını da bozabilir. Buna ek olarak, yavaş yavaş öz sözcükler unutulmaya başlar ki bu durum okumada ve yazmada birtakım sorunlara yol açar. Dil öğrenimindeki zorluklar, dilin konuşma ve yazma kullanımını etkileyebilir, dolayısıyla dilin kaybolma riskini artırabilir. Ancak, dilin tamamen

kaybolması veya başka bir dile dönüşmesi için tek bir neden yoktur. Dilin kaybolma riski, dil kullanıcılarının o dili kullanmaktan vazgeçmesi veya o dilin eğitim sistemi, kültürel ve sosyal yaşam gibi alanlarda yeterli desteği görmemesi gibi faktörlere bağlıdır. Özbek Türkçesinin Farsça etkisi altında kalması, dilin yapısının değişmesine neden olabilir ve dilin kaybolma riskini artırabilir. Dolayısıyla dil ve kültür ilişkisi oldukça önemlidir (Yazoğlu, 2005) ve bu nedenle, dilin korunması ve geliştirilmesi için dil eğitimi, yayınlar, dil bilgisi ve yazım kuralları gibi çalışmaların yapılması ve dil kullanımının teşvik edilmesi oldukça önemlidir.

Özbek Türkçesinin Farsça etkisi altında kalması, Türkçenin özgün yapısının bozulmasına yol açar. Örnek olarak, "aruz" (Kalyon 2017) gibi Farsça kökenli bir kelimenin Türkçeye girmesiyle (Belenkuyu, 2020) Türkçede yaygın olarak kullanılan hece ölçüsü sistemine bir alternatif olarak "aruz ölçüsü" (Şafak, 2023) kullanılmaya başlanmıştır. Özbek Türkleri Farsça eğitim aldığı için Türkçe konuşmalarında Farsça kelimeleri sıklıkla kullandıklarına dair birkaç örnek verebiliriz. Örneğin, "Sağut" yerine "durud" kelimesi kullanılabilir veya sayıların Türkçesi yerine Farsça ifadesini kullanıyorlar. Dil öğreniminde yeterli desteğin olmaması da dilin kaybolma riskini artırabilir. Örneğin, Afganistan'daki Özbek Türkleri arasında Türkçe eğitim veren okulların sayısı oldukça azdır ve öğrenciler genellikle Farsça eğitim veren okullara gitmek zorunda kalmaktadırlar. Bu durum, Özbek Türkçesinin doğru kullanımını öğrenmelerini ve korumalarını zorlaştırabilir. Dilin yapısının değişmesi, dilin özgün özelliklerinin kaybolmasına neden olabilir ve dilin kaybolma riskini artırabilir. Bu nedenle, dilin korunması ve geliştirilmesi için dil eğitimi ve dil kullanımının teşvik edilmesi önemlidir.

Özbek Türkleri, Afganistan'da yıllarca Farsça eğitim aldıkları için Farsça etkisi altındaki bir Türkçe konuşuyorlar. Özellikle genç nesiller arasında, Türkçe kökenli kelimelerin yerini Farsça kelimeler almaya başlamıştır. Örnek olarak Türkistan'ın bazı bölgelerinde günlük konuşmalarda boyuna (gardan), yelkeye şane ve alına peşani şeklinde kullanım vardır. Bu durum dilin özgünlüğünü ve kimliğini kaybetmesine neden olup ana dillerinden uzaklaşmaya yol açmaktadır. Ancak, son yıllarda Afganistan'daki Özbek Türkleri arasında Türkçe dil eğitimi yaygınlaşmıştır. Türkçe kökenli sözcüklerin kullanımı da artmaya başlamıştır. Bu durum dilin özgün yapısının korunmasına ve dilin zenginleşmesine katkı sağlıyor. Dilin özgün yapısının korunması, dilin kimliği ve kültürüyle bütünleşmesi açısından önemlidir. Ayrıca, Türkçe dilinin yaygınlaşması, Özbek Türkleri arasındaki iletişimi kolaylaştırarak birlik ve beraberliği artıracaktır. Dil eğitimi ve dil kullanımının teşvik edilmesi, dilin özgünlüğünün korunmasına ve dilin zenginleşmesine katkı sağlayacaktır. Afganistan'daki Özbek Türkleri gibi toplulukların dilinin korunması, kültürel çeşitliliğin ve zenginliğin korunması açısından da önemlidir. Atalarından duydukları öykü ve şiirleri koruma ve yeniden canlandırma çabaları, dilin dirilmesi ve özgünleşmesi için son derece önemlidir. Bu öyküler ve şiirler, geçmişin mirasını ve kültürel kimliği yansıtır. Bu nedenle, bu eserlerin literatüre geçirilmesi ve gelecek nesillere aktarılması, Özbek Türklerinin dilinin korunmasına ve zenginleştirilmesine yardımcı olacaktır. Özellikle, bu eserlerin yazılı bir formda kaydedilmesi, dilin uzun vadede korunmasına yardımcı olup ayrıca dilin özgünleşmesi ve yeniden canlanmasını ve toplulukların kimliklerini korumalarını sağlayacaktır. Çünkü bir topluluk, dili ve kültürü aracılığıyla kendini ifade eder. Bu bağlamda, bir topluluk için dilin korunması, kimliğin korunması anlamına gelir. Özbek Türkçesi tarih boyunca en çok yazı değişimine uğrayan dildir (Öztürk, 2001), özellikle de Afganistan'da yaşayan Özbek Türkleri arasında şimdiye kadar standart bir yazım kuralının benimsenmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu kuralın benimsenmesi, dilin doğru kullanımını sağlayacak dilin özgünlüğünün korunmasına katkıda bulunacaktır. Türkçe dilinin özgünlüğünü ve zenginliğini korumak için Türkçenin köklerini oluşturan ve yüzyıllar boyunca kullanılmış olan sözcüklerin kullanımı oldukça önemlidir. Bu sözcükler, Türkçenin kendine özgü gramer ve söz varlığına sahip olmasına yardımcı olur. Bu nedenle, özellikle dil eğitimi alanında, öğrencilere Türkçe kelime hazinesi ve dil bilgisi kuralları doğru bir şekilde öğretilmelidir. Ayrıca, Türkçenin yanı sıra Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerin de doğru bir

şekilde kullanımı ve telaffuzu öğretilmelidir. Ancak, tüm Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe karşılıkları yoktur veya belki de kullanım alanları farklıdır. Dolayısıyla her kelimenin doğru bir şekilde kullanımı için öğrencilere önce kelimenin anlamı ve kullanımı öğretilmeli, ardından doğru telaffuz ve yazım kuralları da öğretilmelidir. Bu şekilde, dilin özgünlüğü korunurken aynı zamanda dilin zenginleştirilmesi de sağlanabilir. Türkçenin özgünlüğü ve zenginliği için doğru kelime kullanımı oldukça önemlidir. Grafik 5.1'de Arap alfabesi ile yazılan Özbekçe okuma becerisinin ortalamasının çok düşük olduğunu görmekteyiz, 70'e yakın katılımcı neredeyse hiç okuyamadıklarını belirtmişlerdir. Gençlerin çoğu Özbekçede yazı okumakta zorluk çektiğini beyan etmişlerdir. 10 üzerinden 10 veren ve okumakta hiç zorluk yaşamadığını belirten katılımcı sayısı 10 kişiden daha azdır ve bu da katılımcıların yalnızca 3.5%'e denk gelir. Okumakta zorluk çeken katılımcıların anlamada da zorluk yaşadığı tespit edilmiştir. Bu bulgular yazı okurken Özbek Türkçesi yerine neden Farsça kullandıklarını açıklamaktadır.

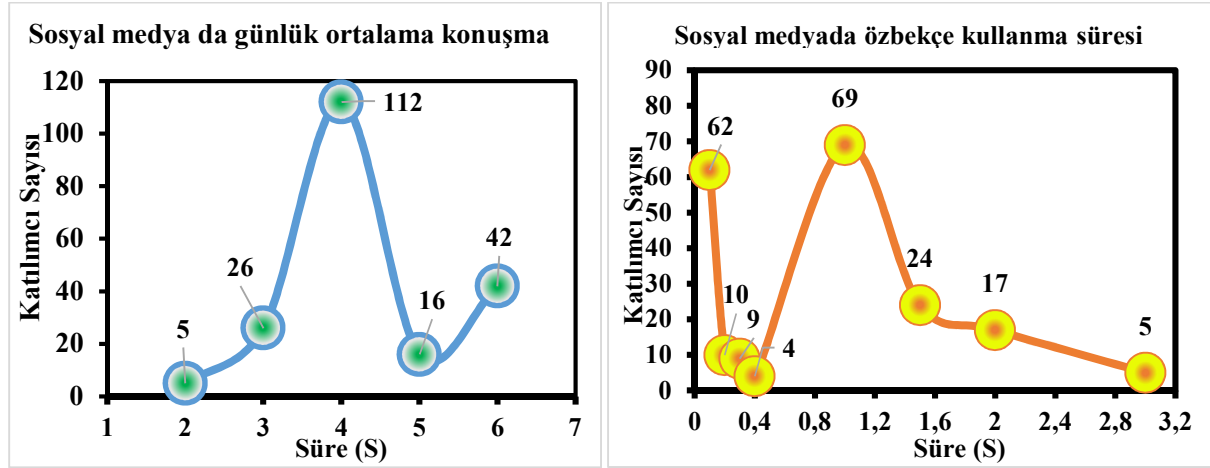

Grafik. 5. 1. Katılımcıların Özbekçe metin okuma becerisini göstermektedir.

Sosyal Medyada Dil Kullanımı

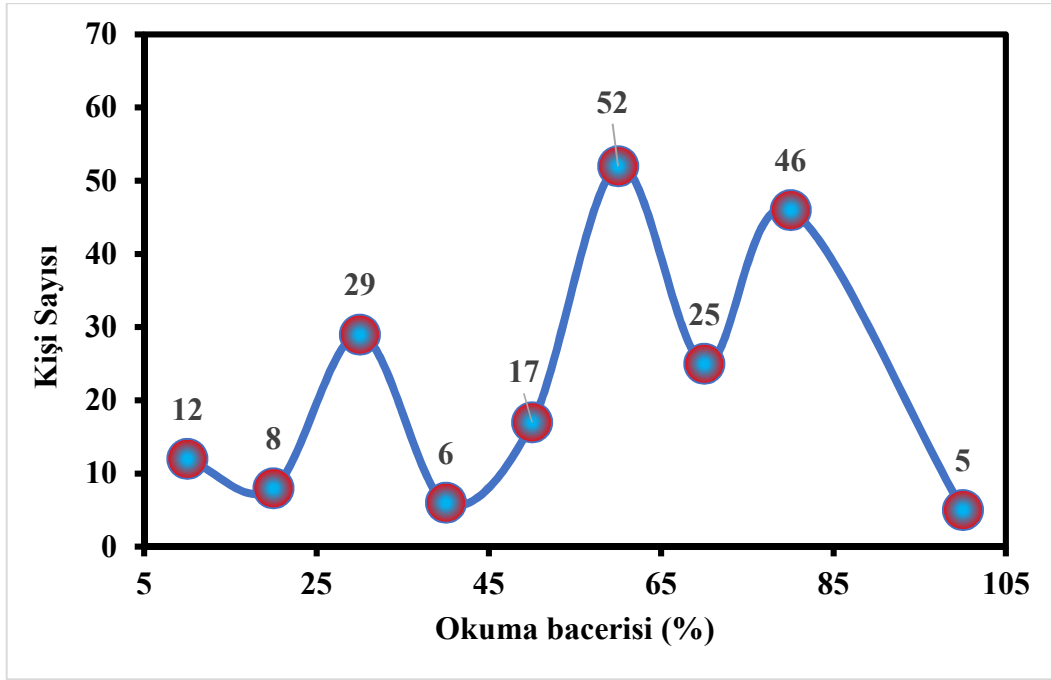
Sosyal medya kullanımı günümüzde toplum ve özellikle gençlerin vazgeçilmez haline gelmiştir. Sosyal haber ve olayların hızlı bir şekilde aktarılmasının sınırsız olması ve aynı zamanda aile ve yakınların birbiriyle anında haberleşme ve görüşme yapabilmesi sosyal medyanın oldukça kullanılır hale gelmesine sebep olmuştur. Sadece gençler değil eğitimciler de kullanmaktadır. Kültür, sinema ve önemli duyurular artık sosyal medya üzerinden yapılmaya başlanmıştır. Günümüzde sosyal medya aracılığıyla bilgiye çok kolay bir şekilde ulaşabilmekteyiz (Avcı, 2021). Öte yandan bireyler sadece takip ederek değil belki içerik üreterek de sosyal medyanın gelişmesine katkı sağlamaktadırlar. Bilgi kirliliğinin (yanlış bilgi) yaygın olması ve gerçek kitaplardan öğrenilmesi beklenen konuların artık sosyal medya mecralarından takip edilmesine rağmen sosyal medya günümüzün bir gerçeğidir ve onu anlamak zorundayız. Günümüzün başka bir gerçeği de gençlerin sosyal medyada önemli ölçüde zaman geçirmeleridir. Dolayısıyla gençlerin sosyal medyada zaman geçirirken hangi konulara meraklı olduklarını ve kullandıkları dilin önemini anlamak için de onların sosyal medyada zaman geçirirken ilgilerinin ve kullandıkları dilin sonuçlarını analiz ettiğimizde gençlerin ana dilleri olan Özbekçeye pek zaman ayırmadıklarını ve genelde aradığı, işittiği, izlediği görüntü, okudukları olaylar ve bilgilerin çoğunlukla Farsça kaynaklı olduğunu görmekteyiz. Şekil. 6.1.'de görüldüğü gibi günlük ortalama 5 katılımcı 2 saat,

26 katılımcı 3 saat, 112 katılımcı 4 saat, 16 katılımcı 5 saat ve 42 katılımcı da 6 saat sosyal medya kullandıklarını beyan etmişlerdir. Ortalama olarak günlük 4 saatten kaç saatini Özbekçe dilinde metin okuma, işitme, yorum yazma ve iletişim için yazı yazmada kullanırsınız sorusuna karşılık şöyle bir sonuç elde edilmiştir: Sırasıyla 62 katılımcı 0.1 saat, 10 katılımcı 0.2 saat, 9 katılımcı 0.3 saat, 4 katılımcı 0.4 saat, 69 katılımcı 1 saat, 24 katılımcı 1.5 saat, 17 katılımcı da 2 saat ve son olarak sadece 5 katılımcının 4'ü 3 saat ana dillerinde sosyal medya kullandıklarını beyan etmişlerdir. Bu 5 katılımcının Özbekçe edebiyat mezunu olması da onların sosyal medyada ana dilleriyle daha fazla vakit geçirmesinde önemli rol oynamaktadır.

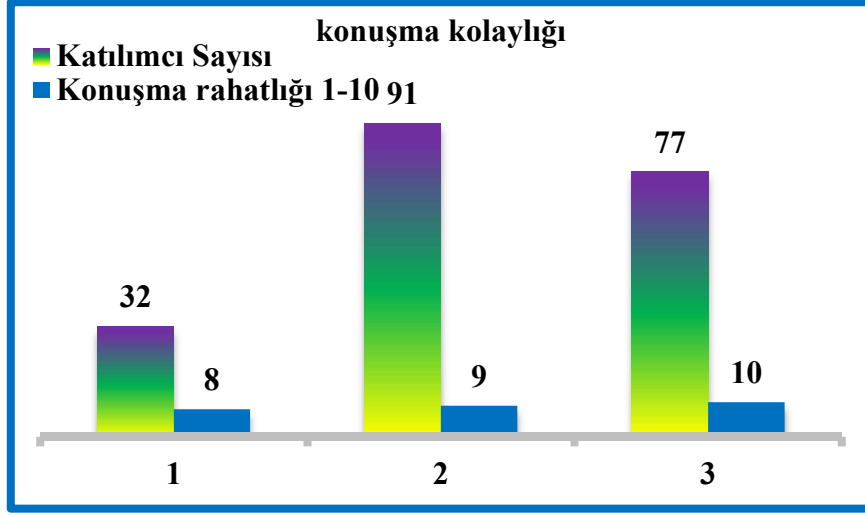
Şekil 6.1. Katılımcıların sosyal medyada geçirdikleri zaman ve ana dil kullanma süreleri.

Sonuçlar ana dili Özbekçe olan gençlerin ana dillerinden ne kadar uzak kaldıklarını ve eğitim dilinin etkisinin önemini vurgulamaktadır. Afganistan'da Özbekçe ve Farsçada aynı yazı tipinin kullanılmasına rağmen arasındaki farkın bu denli büyük olduğu bu dilin gençlerin ve toplumun sosyal yaşamını ne kadar etkilediğini göstermektedir. Bu etkiyi daha belirgin bir şekilde anlayabilmek için katılımcılara ana dillerinde konuşma ve yazı yazma becerileri de sorulmuştur. Sonuçların yine pek iç açıcı olmadığını Şekil 6.2'de görmekteyiz. Katılımcılar arasında sadece 5 kişi yazı yazarken hiç zorlanmadığını kendine 10 üzerinden 10 puan verebileceğini beyan etmiştir ki bu sayı katılımcıların sadece 2.5%'ne denk gelmektedir. Katılımcıların geri kalan kısmı ise sırasıyla 46 kişi 8, 25 kişi 7, 52 kişi 6, 17 kişi 5, 6 kişi 4, 29 kişi 3, 8 kişi ise 2 ve son olarak 12 kişi de yüzde 1 yani ana dillerinde yazı yazamadıklarını ifade etmişlerdir. Analizlerin sonucu katılımcıların önemli bir kısmının ana dillerinde yazı yazamadıklarını göstermektedir. Hâlbuki katılımcıların hepsinin okuma yazma bildiği ve Farsça yazı yazarken sorun yaşamadıkları görülmüştür. Katılımcılara bundan sonraki yaşam dilimlerinde Özbekçe öğrenmek isteyip istemedikleri ya da çocuklarına ana dili olan Özbekçeyi öğretme isteği sorulduğunda katılımcıların hepsi gelecekte öğrenmek istediklerini ve çocuklarına ana dilleriyle eğitim alması için ortam hazırlayacağını ya da bu konuda çalışma yapanlara destek olacağını ifade etmişlerdir.

Şekil 6.2. Katılımcıların okuma becerisini göstermektedir.

Bir dilin gelişmesi ve ayakta kalabilmesi için o dilin günlük konuşmada kullanılması oldukça önemlidir. Katılımcılara günlük konuşmalarında özgün Özbekçe ile konuşabilme becerileri sorulduğunda, katılımcıların önemli bir kısmı konuşmada sorun yaşamadıklarını beyan etmişlerdir ancak bu konuşma günlük konuşma olup edebi bir konuşmayı aktarırken yine zorluk çektiklerini ifade etmişlerdir şekil. 6.3. Öte yandan Özbek Türklerinin Özbekçe konuşurken Fars etniği tarafından alay konusu olmaları da başka bir etken olabilir. Farsçayı düzgün konuşamayan Özbek bireyler büyük toplantılarda susmayı tercih ederek yerine Tacik bir vatandaşın konuşmasına ihtiyaç duymaktadır, çünkü toplumda Farsçayı düzgün konuşabilmek toplum tarafından özellikle eğitilmiş kesim tarafından artı puan olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda önemli toplantı ve yığınlarda halkın karşısında konumu yüksek olanların tamamının Farsça kullanması Özbekçenin toplumdaki konumunun aşağılara inmesine sebebiyet vermiştir. Bu durum medyada ve başka ülkelerde yaşayan Türklerin düşüncesinde toplumda söz sahibi olanların Tacikler olduğu ve Türklerin toplumda pek etkin olmadığı şeklindedir. Özbekçe sadece evde aile arası konuşmalara indirgenmiştir. Öyle ki bir kişi Farsça bir şiir okuduğunda toplum tarafından ilgi görüp daha fazla öğrenmeye çabalamaktadırlar. Bu sonuçlardan yola çıkarak Afganistan'da Farsçanın gelişmesi ve paralel olarak Özbek Türkçesinin gerilemesinin sebeplerinden biri olarak gösterilebilir. Bu durumun yanı sıra yine de günlük konuşmada kendi konuşmasını değerlendirdiğinde katılımcılardan 32 kişi kendi konuşmasına 10 üzerinden 8, 91 kişi 9 ve son olarak 77 kişi de 10 üzerinden 10 puan vermişlerdir. Ancak bu durum edebi ve bilimsel konuşmayı kapsamaz yalnız günlük konuşma baz alınmıştır. Sonuç olarak konuşma becerilerinin yazma ve okuma becerilerine göre daha iyi olduğunu söyleyebiliriz. Son zamanlarda gençlerin üniversitelerde Özbekçe okumasıyla birlikte bu alaya maruz kalma durumu azalmaktadır. Bunun sebeplerinden biri de ana dilinde eğitim ve bilgi artışı olduğu söylenebilir.

Şekil 6.3. Katılımcıların konuşma becerisini göstermektedir.

Bu etkileri ve gerilemeleri anlayabilen gençler ilk önce hangi toplum ve millete ait olduklarını araştırıp anladıklarında bu konuları araştırarak çocukların öz dillerinde okuması için mücadele vermişlerdir. Bu çalışmalardan bazıları çok beğeni toplamış ve güzel sonuçlara yol açmıştır.

Görüntü 6. 1. Ana dil eğitiminin başlatılması için düzenlenen kampanya. Fotoğraflar, kaydeden ve yayınlayan kişinin izni ile kullanılmıştır.

Bunlardan birini örnek olarak belirtmekte fayda var. 2013 yılında yurtdışında eğitim gören Dr. Abdul Mutaleb QAYTMAS ülkeye dönmesiyle birlikte ana dili Özbek Türkçesini sevdirmek ve önemini anlatmak adına bir kampanya başlatır ve bu kampanyada Arap alfabesi ile pankartlar

düzenlenir. Pankartların üzerinde (ben ana dilimi istiyorum), (ben ana dilimde eğitim almak istiyorum) ve (ana dilimde eğitim alıyorum) şeklinde cümleler yazılmaktadır. Görüntü 6.1. Bu hareketten sonra başta Tahar olmak üzere başka illerde de dil konusunda meraklılar bir arayışa girerek bu hareketi yaygınlaştırırlar. Bu görüntüler sosyal medyada büyük olumlu tepki ile karşılanmış ve çok beğeni toplamıştır. Ancak yazılar Arap alfabesi ile yazıldığı için ve sadece Afganistan sınırlarını kapsadığından dolayı yurtdışında yaşayan Türklere ulaşmamıştır.

Öte yandan ana dilinde eğitimin ne denli önemli olduğunu halk kavrayamamıştır. Ana dilde eğitimi sözde devlet destekler ve farklı dillerde konuşan bölgelerde ana dilleriyle eğitim verilmesi için kanun bile var ancak hiçbir zaman uygulanmamış olması ile birlikte başta Peştun yönetimi devlet, bölgede Fars toplumu engel olmaktadır. Hatta 2019'da 21 Aralık Afganistan'da Özbekçe milli günü olarak adlandırılmıştır. Okullarda ilk Özbekçe eğitimi Özbekistan'dan davet edilen Arif Osmanov (Umarov, 2021) danışmanlığı altında ilkökul dördüncü sınıfa kadar tüm kitaplar Özbekçe yazdırılıp Özbek Türklerinin yaşadığı bölgelerde okutulmasıyla başlamıştır. Ancak çocukların 4'üncü sınıftan sonra eğitimlerini Farsçada devam ettirmeleri mecburidir. Ancak, bu olay başlangıçta güzel bir deneyimken istenmeyen sonuçlara yol açmıştır. Bu olaydan sonra Özbek Türkleri ana dillerinde eğitim almaya rağbet göstermemiştir (Kohkan, 2020). Bu nedenlerden dolayı bu çalışma ve benzeri sınırlı olup hatta bu işlemi başlatan kişi tehdit bile edildiğini ifade etmiştir. Günümüzde ana dilinde eğitim verilmesini isteyen kişi ve sosyal örgütlerin çoğalmasıyla birlikte Afganistan hükümeti çocuklara sadece altıncı sınıfa kadar ilkökulda ana dilinde eğitim alınmasına müsaade etmiştir ancak yetkililer gereken malzeme ve kitapların basılmasına direnç göstererek her fırsatta bu konuyu göz ardı etmeye çalışmıştır. Bu olay dil ve eğitim üzerinde çalışan kimseler tarafından protesto edilerek çocuklara eğitim verilmesinin önemini tekrar vurgulamışlardır (Qaytmas, 2023).

Görüntü 6.2. Özbek Türkçesini okullarda öğretmek için kullanılan kitaplar.

Birtakım sosyal çalışmalardan sonra kitaplar basılıp Hoca Bahauddin ilçesinde de okutulmaya başlanmış fakat çoğu uzak konumlarda olan köylerde okul tarafından hoca yok bahanesiyle ya Özbekçe ders saatlerinde Peştunca ve Farsça ders işlenmesine karar verilmiş ya da Özbekçe okuyan gençleri atamayıp bu gelişmenin önünü kesmişlerdir. Araştırmaya katılan 4 Özbekçe mezunu gencin yalnız biri atanmış ancak atanmış hoca da Özbekçe derslere girmemektedir. Öte yandan Özbekçede yazılan eserlerin çok sınırlı sayıda basılması ve gençler tarafından rağbet görmemesi de bu sorunun daha üst seviyeye ulaşmasına sebep olmuştur. 20-30 yıl önce göçlerin çok yaygın olması ve ilçe nüfusunun tamamına yakınının Özbek Türkleri olmasından dolayı Farsça çok yaygın değildi. Görüntü 6.2'de günümüzde Afganistan'da basılan kitaplar görülmektedir. Bu kitapların büyük bir kısmı yurtdışında yaşamlarını sürdüren Özbek Türkleri tarafından satın alınarak okullarda dağıtılmıştır. Bu olay da dönemin hükûmetinin yeterince bu konuyu önemsemediği aynı zamanda Özbek Türkçesinin okullarda okutulmasına karşı çıktığı iddiasının başka bir kanıtıdır. Son yıllarda pek çok sayıda Özbek Türkçesi okuyan hocaların atanmaması bu iddianın doğruluğunu desteklemektedir. İlçede yaşayan bazı evlerde eski Arap alfabesi ile yazılan el yazılı kitaplar bulunuyor ve onu okuyabilen kimselerle bir araya gelip okuyup dileyip vakit geçirirlerdi. Genelde bu kitaplar İbrahim Adhem ve Qul Hoca Ahmet gibi kitaplar olup bazen şiirler dinleyiciler tarafından ezberleniyordu (Khairandish, 2023). Bu noktada bu kitapları okuyanlardan biri olan Khal Mohammad Khair Andish ile yapılan görüşme aktarılacaktır. Bu görüşme Özbek Türkçesi ile gerçekleşmiştir ve sonra yazar tarafından Türkiye Türkçesine çevrilmiştir.

1. Kendinizi tanıtabilir misiniz? Sizin gençlik dönemlerinizde Özbekçe kitaplar bulunuyor muydu? Bulunuyorsa herkes okuyabiliyor muydu?

Ben Khal Mohammad soyadım Khairandish 69 yaşındayım ve şimdi devlet memurluğundan emekliyim. Aslında pek çok kitap ve yazı bulunmuyordu. Babam merhum Mustafa Kul ilçemizin bilge kişilerinden biri idi ve elimizde bulunan el yazılı nüshaların kopyalarından birkaç tanesini rahmetli babam bulup bana öğretmişti. Ben ve sayılı kişi dışında okuyabilen bulunmuyordu.

2. Bu kitapları nasıl ve nerede okuyordunuz?

Bu kitaplar şiir ve hikâyelerden oluşan kitaplardır. Gençliğimizde radyo ve televizyon yoktu bizler bir kuşhane dediğimiz evde toplanıp birlikte yemek yedikten sonra okuyorduk ve diğerleri dinliyorlardı.

3. Okuduğunuzda dinleyicilerin tepkisi nasıldı beğeniyorlar mıydı?

Kitabı dinlemeye gelenler çok beğeniyordu ve hatta bazen dinleyicilerin etkilenip ağladığına da şahitlik ettim. Babam ben genç iken kendi okuyor bende dinliyordum. 19 yaşlarına geldiğimde bir akşam babam al sen oku senin sesin daha güzel dedi ve o gecedan sonra ben de okumaya başladım.

4. Bu kitapların bir okuma metodu var mıydı yoksa normal bir kitap okuyor gibi mi okuyordunuz?

Evet, bu kitaplar dediğim gibi şiir ve hikâyeden oluşuyordu ve her bölümünün ayrı okuma tarzı vardır. Hüzünlü, neşeli veya özlem barındırdığı kısımlarda ses tonu ve sözcüklerin söylenmesi farklı idi. Bu nedenle ben okurken dinleyiciler o anı canlandırmış olsa gerek ki ağlıyorlardı.

5. Peki siz okurken nasıl hissederdiniz?

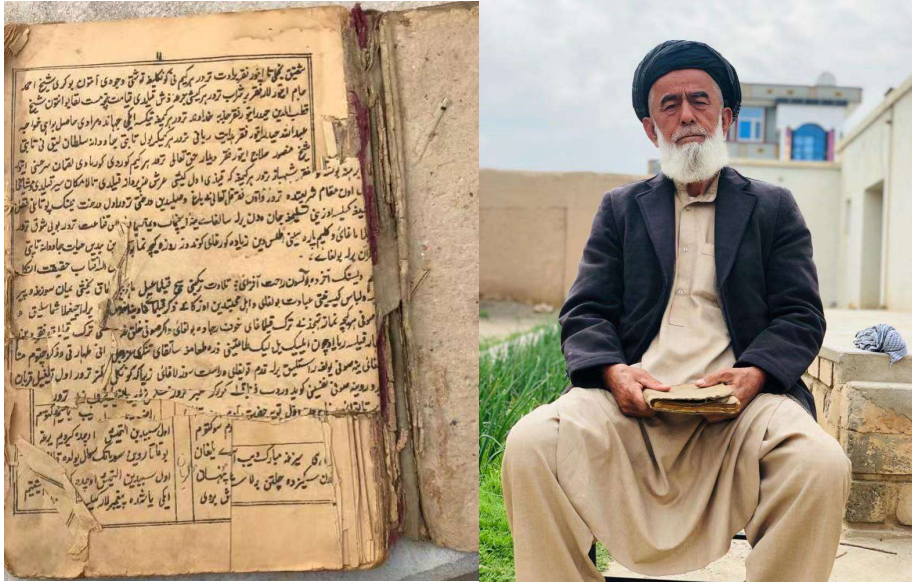
İlk zamanlarda pek çok anlamıyordum, okuyordum sadece ve dinleyiciler tarafından sevilip sayılmam hoşuma gidiyordu. Ancak yaş ilerledikçe konuya daha hâkim oldum ve sözcüklerin arasında saklanan duygular beni de buldu. Bazen okurken o anı yaşıyor gibi oluyordum ve o anı doğru aktarabilmek için daha çok çaba gösteriyordum.

6. Böyle oturumlar yaklaşık kaç sene önce idi? Sizi dinlemek için Fars kökenli dinleyiciler de gelir miydi ve bu etkinlikler hâlâ devam ediyor mu?

Şimdi 69 yaşındayım 19 yaşında başladığıysam 50 sene olmuştur ama benden önce babam ve öğrencileri de okuyordu. Bizim ilçede Tajik (Fars kökenli anlamında) yoktu ki gelsin. Sadece nehrin kenarında 100-150 aile yaşıyorduk tamamen Özbek Türkleri idi. Sadece Özbekler geliyordu dinlemeye. Dinleyicilerden ve bazen kendisi de okumaya katkıda bulunan kişilerden biri ise Baharamuddin Bay (bay eki Türkçe karşılığı bey ve saygı için kullanılıyor). Benimle aynı yaşlarda. Biz toplanır akşamları birlikte büyüklerimizin sözünü dinler ve sonra da bu kitaplardan okuyorduk.

7. Sizin okuduğunuz kitaplar hâlâ var mı, varsa gösterebiliyor musunuz?

Evet, şimdi yanımda iki cilt kitap bulunuyor kalan kısmı savaşlarda yandı yok oldu. Sadece bunları kurtarabildim. Görüntü 6.3.

Görüntü 6.3. Sultan İbrahim ve Kul Hoca Ahmad kitabı ve dinleyicilerine okuyan Khal Mohammad Khairandish.

8. Son olarak yaşadığımız bu dönemde gençlerin konuşmasında sizin gibi Özbekçe kitap okuma isteğini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bizim zamanımızda kısıtlı imkânlarla rağmen okuma isteğinin daha fazla olduğu kanaatindeyim. Günümüze baktığımızda gençlerin dil bilgisinin ve cümle kurma becerisinin çok gerilediğini söyleyebilirim. Üniversite bitirmiş bir gence bu kitapları göstersem okuyamıyor ve okuma isteği de yoktur.

Sonuç ve Öneriler

Afganistan'da konuşulan Özbek Türkçesi, Farsçanın etkisi altında kalmıştır ve zaman içinde Farsça ve Arapça kelimeler Özbek Türkçesine girmiştir. Aşağıda, Farsça kökenli kelimelerin Özbek Türkçesindeki kullanımlarını ve dil üzerindeki etkilerini açıkladık.

"Salam" - "Merhaba" anlamına gelen Arapça bir sözcük. Özbek Türkçesinde sıkça kullanılır ve dilin günlük hayattaki iletişimde önemli bir rol oynar.

"Khuda hafiz" - "Allah'a ısmarladık" anlamına gelen Farsça bir kelime. Özbek Türkçesinde veda etmek için sıklıkla kullanılır.

"Kitob" - "Kitap" anlamına gelen Arapça bir sözcük. Özbek Türkçesinde kitaplar için kullanılır ve dilin eğitim ve bilgi aktarımındaki rolü önemlidir.

"Dorough" - "yalan" anlamına gelen Farsça bir kelime. Özbek Türkçesinde doğal alanlar için kullanılır. Ancak Afganistan'ın Qatagan bölgesinde yalan sözcüğü (Ottırık) olarak kullanılır.

Bu Farsça kökenli kelimelerin kullanımı, Özbek Türkçesine zenginlik katmıştır, ancak dilin özgünlüğüne de zarar vermiştir. Bu kelimeler, Özbek Türkçesinin dil bilgisi ve yapısal özellikleriyle tam olarak uyumlu değildir ve dilde yabancı bir etki yaratmaktadırlar. Bu nedenle, dilin korunması ve özgünlüğünün sağlanması için Farsça ve Arapça kelimelerin kullanımının sınırlandırılması ve yerlerine Türkçe kelimelerin kullanımının teşvik edilmesi gerekmektedir.

Yazım dili ve konuşma dili birbirinden farklıdır ve bu farklılıkların birçok etkisi vardır. Doğru yazım dili olmadan konuşma dili, birkaç açıdan zarar görebilir:

Anlaşılabilirlik: Konuşma dili, genellikle daha serbest bir yapıya sahiptir ve doğru yazım kurallarına uyma gereksinimi yoktur. Ancak bu, anlaşılabilirliği azaltabilir çünkü yazım kuralları ve imla işaretleri gibi belirli işaretlerin kullanımı, bir cümlenin anlamını netleştirebilir ve okuyucunun veya dinleyicinin metnin ne anlatmaya çalıştığını anlamasına yardımcı olabilir.

Düzenlilik: Doğru yazım dili, bir metnin düzenliliğini artırır. Bu, metnin daha profesyonel ve güvenilir görünmesine yardımcı olur. Özellikle iş e-postaları, resmi mektuplar veya akademik yazılar için doğru yazım dili çok önemlidir.

Toplumsal algı: Doğru yazım dili, bir kişinin toplum içindeki başkaları tarafından algılanma biçimini de etkiler. Yanlış yazım veya dil bilgisi hataları, bir kişinin ciddiyetini, eğitim seviyesini veya entelektüel kapasitesini sorgulanabilir hale getirebilir.

Dil öğrenimi: Doğru yazım dili, özellikle yabancı dil öğrenenler için çok önemlidir. Dil bilgisi kurallarını ve imla işaretlerini doğru kullanarak öğrenenler daha hızlı ve etkili bir şekilde öğrenirler.

Kültürel miras: Doğru yazım dili, bir dilin kültürel mirasının korunmasına yardımcı olur. Bir dilin doğru kullanımı, o dilin dil bilgisi, sözlük ve yazım kuralları gibi kültürel zenginliklerini korur ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlar. Dolayısıyla, yazım ve konuşma dili arasındaki farklılıkların farkında olmak önemlidir. Her ikisi de kendine özgü özelliklere sahiptir ve her ikisi de ayrı ayrı değerlendirilmelidir.

Türk dünyasındaki yazıların Afganistan'daki Özbek Türkleri tarafından okunamaması, toplumun kendi değerlerinden uzaklaşmasına yol açmaktadır. Özbek Türkleri, Türk dünyasında ortak bir kültürel mirasa sahip olsalar da diğer Türk topluluklarından farklı bir alfabeyle sahip oldukları için bu durum, diğer Türk toplulukları ile iletişim kurmalarını ve Türk dünyasındaki kültürel mirasa tam olarak katılmalarını zorlaştırmıştır. Ayrıca, Arap alfabesi kullanımı nedeniyle Afganistan'daki Özbek Türkleri, Türk dünyasında yazılan eserleri okuyamadığı için bu eserlerden yararlanamazlar. Dolayısıyla, Özbek Türklerinin Türk dünyasındaki diğer topluluklarla ortak bir kültürel mirasa katkıda bulunmalarını engeller ve kendi kültürel değerlerinden uzaklaşmalarına neden olur. Özbek Türkleri gibi diğer Türk toplulukları da Arap alfabesi yerine Latin ve Kiril alfabelerini kullanmaktadır. Bu nedenle, Afganistan'daki Özbek Türkleri de diğer alfabeleri öğrenerek Türk dünyasındaki yazıları okuyabilir ve diğer Türk topluluklarıyla iletişim kurabilirler. Sonuç olarak, Özbek Türkleri kendi kültürel değerlerinden uzaklaşmadan Türk dünyasına katılabilirler. Arap alfabesi kullanımı Afganistan'daki Özbek Türklerinin Türk dünyasındaki kültürel mirasa tam olarak katılmalarını ve diğer Türk topluluklarıyla iletişim kurmalarını imkânsız hale getirmiştir. Ancak, diğer alfabeleri öğrenerek bu zorluğun üstesinden gelinmesi mümkündür.

Afganistan'daki Özbek Türkleri, Türk dünyasının zengin kültürel mirasına sahip olmasına rağmen, Arap ve Fars alfabesi kullanımının yaygın olması, Özbek Türklerinin Türk dünyasındaki diğer topluluklarla iletişimini zorlaştırmaktadır. Latin ve Kiril alfabelerinin kullanımı, Özbek Türklerinin kendi kültürel mirasına daha yakın olmalarını sağlayabilir. Ayrıca, Farsça eğitime tabi tutulmaları da Özbek Türklerinin kültürel mirası üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Özbek Türklerinin Türk dünyasındaki diğer topluluklarla etkileşimlerinin artırılması için Arap ve Fars alfabesi kullanımına alternatif çözümler üretilmelidir. Üretilen çözümler ve öneriler uzakta kalmış bu ulusun Türk dünyasına yakınlaşması üzerine kurulmalıdır. Böylece eğitimden uzak kalan bu ulus tekrardan eğitimle buluşabilir ve daha güzel bir yaşam biçimine erişebilir. Bu çalışmalardan sonra, Özbek Türkleri kendi kültürel değerleriyle daha yakın ilişki kurabilecektir.

Not: Bu makalede kurumlar ya da kişiler tarafından herhangi maddi yardım alınmamıştır. Tüm araştırma ve analizler yazarların kendi imkânlarıyla gerçekleştirilmiştir.

Kaynaklar

- Lewis, G. (1999). *The Turkish Language Reform: A Catastrophic Success*. Oxford University Press.
- Delican, B. (2021). *Yabancı Sözcüklerin Türkçe Karşılıklarına Yönelik Bir İnceleme: Sınıf Öğretmeni Adayları Türkçe Karşılıklar Hakkında Ne Düşünüyor?*. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 9(24), 25-48.
- Mussakhojayeve, S., Dauletbek, K., Yeshpanov, R., Varol, A. H. (2023). "Multilingual Speech Recognition for Turkic Languages" *Information* 14, No. 2: 74. <https://doi.org/10.3390/info14020074>.
- Tamir, N. (2014). Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun ve Prof. Dr. Ziyat Akkoyunlu'nun Hazırladıkları *Dîvânü Lugâti't-Türk Adlı Eser Üzerine*. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 3(3). <https://doi.org/10.7884/teke.345>.
- Zengin, E. (2017). *Türkçenin Diğer Dillerle Etkileşimi ve Sonuçları*. *Journal of International Social Research*. 10. 293-299. [10.17719/jisr.2017.1892](https://doi.org/10.17719/jisr.2017.1892).
- Yeshpanov, R., Mussakhojayeve, S., & Khassanov, Y., "Multilingual Text-to-Speech Synthesis for Turkic Languages Using Transliteration", *AarXiv e-prints*, 2023. [doi:10.48550/arXiv.2305.15749](https://doi.org/10.48550/arXiv.2305.15749).

- Johanson, L., & Csató, É.Á. (Eds.). (2021). *The Turkic Languages* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003243809>
- Altun, H. O. A comparison of modern Turkic languages (Turkish, Azerbaijan, Kazakh, Kyrgyz, Uzbek) in terms of most frequently used 1000 words, ACTA TURCICA Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, Online Thematic Journal of Turkic Studies. 2019. <https://actaturcica.files.wordpress.com/2019/11/ii-04-130-144-1.pdf>
- Koraş, H. (2014). Türk lehçelerindeki müşterekler üzerine. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 183(183), 197-249.
- Doerfer, G. "Prolegomena zu einer Untersuchung der altaischen Lehnwörter im Neupersischen," *Central Asiatic Journal* 5/1, 1959, pp. 1-26.
- Şahin, S. "Afganistan Özbek Ağzlarında Kullanılan Zarf-Fiil Ekleri". *Türklük Bilimi Araştırmaları*, sy. 39, 2016, ss. 187-01, doi:10.17133/tubar.234988.
- Odunkıran, F. (2015). Dr. Emek Üşenmez'in Modern Özbek Türkçesi Adlı Eseri Üzerine, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 4/4 2015 s. 1782-1785, TÜRKİYE*.
- Sayıd barmak Darawgar, Güney türkistan Türkleri, *Diwan Dergisi*. ½ (Temmuz 2020), 101-115.
- Bay, Erdal, Alimbekov Akmatkali, Mete. Mustafa, Cücük Eyüp, Yokuş Erhan: *Türk Dünyası Birliği Algısı*. *azi Akademik Bakış*, c, 11(21), 55-85. (2017).
- Halit, D. 2014. Türkiye Türkçesindeki Arapça Sözcükler ve Bu Sözcüklerdeki Ses Olayları. *Journal of Turkish Studies*. DOI:10.7827/TurkishStudies.7028.
- Korkmazer, T. (2021). Tarihî Türk Lehçeleriyle Karşılaştırmalı Eski Anadolu Türkçesi. *Dil Araştırmaları* 15(29), 257-260.
- Yazoğlu, R. (2005). Dil-kültür ilişkisi. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 2(5), 123-143.
- Kalyon, A., & Çelik, N. (2017). Manastırlı Sâlih Fâik'in "Türkçe Aruz" Eserinden Hareketle Aruzdan Kastedilen Şiir Ölçüsü. *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi* (3), 37-50.
- Belenkuyu, B. (2020). Türkçe Aruz Kaynakçası. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 24(24), 137-172.
- Şafak, Y. (2023). Farsça Aruz Öğretiminde Usûl Ve Örnekler. *Doğu Araştırmaları*, 2(28), 1-20.
- Öztürk, R. (2001). Volkan Coşkun, Özbek Türkçesi Grameri. *İlmi Araştırmalar*, 0(12), 230-235.
- Avcı, N., Topçu, D. (2021). Sosyal Medya, Dil Ve Edebiyat. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 5-26
- Umarov, A. (2021). The "Afghan Factor" In Uzbekistan's Foreign Policy: Evolution And The Contemporary Situation. *Asian Affairs*. 52. 1-18. 10.1080/03068374.2021.1957321.
- Kohkan, M. A. (29 Aralık 2020). جایگاه زبان ازبکی در افغانستان؛ از گذشته محروم تا تجلیل آن در سطح ملی. *BBC Afghanistan*. <https://www.bbc.com/persian/afghanistan-54613735>.
- Qaytmas, A. M. (20. Mart. 2023). Özbekçe eğitimi ve çocukların ana dillerine eğitim almasını sağlamak için ortaya koyduğunuz çalışmalar nelerdir? [Interview]. Çin, Pekin.
- Khairandish, K. M. (23. Aralık. 2022). Sizin gençlik döneminizde Özbekçe eğitimi ya da kitaplar var mıydı? [Interview]. Hoca Bahauddin. Tahhar. Afganistan.

Extended Abstract

The Impact of Persian Education on the Uzbek Turkish Community's Uzbek Language Writing and Speaking in Hoca Bahauddin District of Tahar Province, Afghanistan.

Hoca Bahauddin District is an important district in the region known as Southern Turkestan in Afghanistan. The majority of people in this district speak Uzbek Turkish as their mother tongue. Uzbek Turkish is a language of the Turkic language family and is the common language of the Turkic tribes in the region. This language plays an important role in the formation of the identity of the community and the preservation of cultural unity. However, as in the rest of the country, the Persian language plays an important role in communication in areas such as official affairs, education, and public services. This situation has created a list of problems for Uzbek Turkish-speaking communities in terms of education and development. One of the first problems is the effect of Persian and other languages on Uzbek Turkish. The use of Persian as the official language limits the opportunities for Uzbek Turkish-speaking communities to use their mother tongues. The more widespread use of Farsi in educational institutions has negatively affected the educational process of Uzbek Turkish speakers. Students who cannot get an education in their mother tongue experience learning difficulties and their self-confidence decreases significantly. In schools, Uzbek children are mocked for speaking Persian with a dialect, which in most cases leads them to prefer not to speak. In addition, the use of Persian as a more dominant language can lead to the neglect of cultural values and traditions. Traditional knowledge and stories may be at risk of being lost due to language changes. This can weaken the identity and ties of the community. For example, almost none of the new generation knows any of the stories that were told in Uzbek Turkish from generation to generation. Today, children and young people only know the Persian stories that are given in the literature class. This situation has become particularly widespread in the last 10 years. For example, we can see that young people use Persian and Arabic words more widely while speaking in Uzbek Turkish. If we ask them, how they can say it in the Uzbek language, they cannot answer, even though their grandfathers or mothers, who did not have an education in Persian, can say it in the Uzbek language. To better understand this situation, when we look at social media, we realize that the situation is more serious. Children are writing, and reading poetry all in Persian, and even use Persian in their communication with their families. They do not even want to scroll down and read Uzbek content, and when asked why, they answer that they cannot read it and therefore do not understand it. Although there are Uzbek departments in universities today, this problem is still ongoing and growing. This has led to a decline in the importance of local languages such as Uzbek Turkish. The language and educational problems in Khoja Bahauddin District can have several negative effects on society. These include:

Reduction in Education Quality: Students who speak Uzbek Turkish in schools that teach in Persian have difficulty understanding the content of the lessons due to language barriers. This can lead to a decline in educational quality and a decrease in success rates. In addition, many young people have had to leave school because of this. Those who continue to study show reluctance and concern for the future. A student tried to explain his situation by saying that he could read but did not understand.

Identity Problems: Young generations who cannot use their mother tongue and forget their cultural values may experience an identity crisis. Communities that cannot protect their traditions may have problems with their roots. To better understand this situation, when the electronic identity law was enacted, they faced problems about what to write about their nationality.

Social Adaptation Problems: Language barriers between people of different ethnic groups can lead to social adaptation problems. The interaction and cooperation between communities can decrease, and social tensions can increase.

Recommendations for Overcoming Problems

The following strategies can be recommended to overcome the language and educational problems in Khoja Bahauddin District: **More Investment in Mother Tongue Education:** It is important to increase the number of schools that provide education in the mother tongue for Uzbek Turkish-speaking children and to improve the quality of education. This can make it easier for students to learn and increase their self-confidence. In schools, Uzbek Turkish should not be limited to literature, but also mathematics, chemistry, and biology should be taught in their mother tongues.

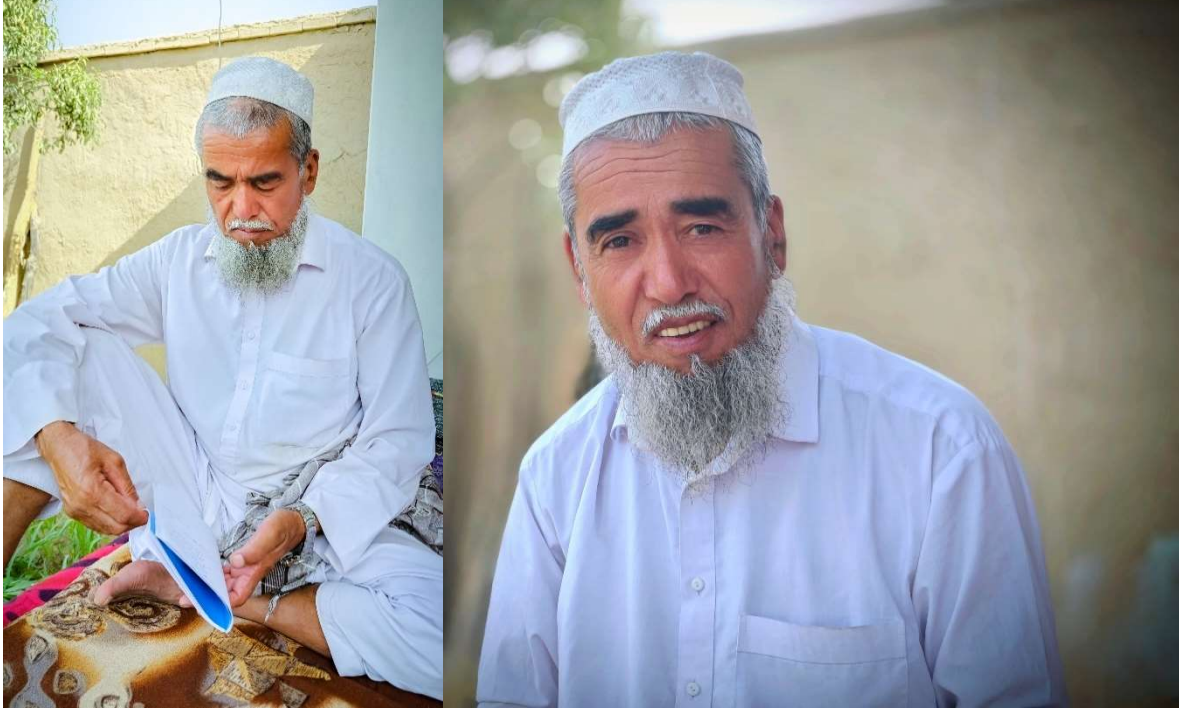
A Bilingual Education Approach: In addition to the official language, Persian, the use of Uzbek Turkish and the languages of other ethnic groups in education can increase understanding between communities and support cultural diversity.

Encourage Cultural Interaction: Encouraging cultural interaction between different ethnic groups can help communities to respect each other and work together. This can increase social harmony and may lead to children and young people being more motivated to learn.

One of the most important issues is the existence and implementation of programs that support languages and traditions. Government and non-governmental organizations can help communities to preserve their cultural heritage by organizing programs and events that support languages and traditions. Currently, there are very few organizations of this type, and the number is less than five fingers. The increase and support of these organizations will not only support Uzbek but may also support the development of Afghanistan's general culture.

In conclusion, the language and education problems in Khoja Bahauddin District can negatively affect the development of society. Mother-tongue education and the preservation of cultural values help communities to strengthen their identities and unity. The coexistence of different languages and traditions enriches societies and supports diversity. In this context, the protection of languages and traditions with effective strategies will contribute to the healthy development of societies. Especially in this district, which is located in the middle, the development of Uzbek will play a bridge role between nations, leading to a better understanding and development of the people.

Ek Bilgiler

Ek Görüntü. 1. Hoca Bahauddin ilçesinin en eski ailesine mensup olan Bahramuddin Batur beyefendi.

Ad Soyad: Bahramuddin Batur

Yaş: 67

Meslek: Çiftçi

Bahramuddin Batur ilçede yaşayan Özbek Türklerinden biri ve Özbek Türkçesini okuyabilir. 6 Çocuk babası olup çocuklarının tamamını okutmuş olduğunun gurunu taşıdığını ekleyerek, biz zamanında istediğimiz şekilde okuyamadık ve okuma imkânı çok kısıtlı idi ama benim yapamadığımı çocuklarımın yapabilmesi benim için çok sevinç dolu bir duygu şeklinde sözlerini bitirdi. Amcası Hacı Muallim lakabı ile tanılan merhum Hacı Khal Muhammad hoca ilçenin ilk resmi hocası olarak ilçeye atanmış ve okuma yazması olan bireylerin tamamı onun öğrencisidir. Gençliğinde kuşhanelerde¹ kitap okuma etkinliklerine aktif olarak katıldığını ve zaman zaman kendi de okuduğunu belirtmiştir.

¹ Kuşhane: Güney Türkistan'da konak ya da misafir çok önemli ve değerlidir. Bu nedenle her evde ayrı bir büyük oda yapılır ve bir misafir geldiğinde orada ağırlanır. Misafir olmadığı zamanlarda aile yakınları, dost, komşu bu odada toplanıp yemek yedikten sonra sohbet edilir. Kuşhaneler bölgedeki halk için çok önemli bir toplantı merkezidir. Aynı zamanda bu halkın birlik ve beraberliğini temsil etmektedir.

Dr. Abdul Mutaleb Qaytmas.

Eğitim: İnşaat Mühendisi Post Doktora Beijing University of Technology

Meslek: Kabil Politeknik Üniversitesi öğretim elemanı.

Sayın Qaytmas üniversite eğitiminin tamamını Çin'de tamamlamış mesleği dışında dil ve edebiyat konusunda meraklı olup özellikle Özbek Türkçesi üzerinde araştırma yaparak yazılar yazmıştır. Günümüzde Afganistan'da tanınmış bir Özbek şair ve yazarıdır.

